

๙. ป่าสักทอง กลางกระแสการพัฒนา

พื้นที่ทำกรงานวิจัยชาวบ้านแก่งเสือเต้น เป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้ผ่านการต่อสู้ต่อกระแสการพัฒนาที่ถาโถมเข้ามาทุกปี ไม่ว่าจะเป็นฤดูแล้ง หรือฤดูฝน นั่นก็คือโครงการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น ตั้งแต่โครงการนี้เริ่มต้นในปี ๒๕๒๓ โดยการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) เพื่อสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าตามแผนงานโครงการผันน้ำ กก-อิง-ยม-น่าน

ปี ๒๕๒๘ โครงการผันน้ำของกฟผ. ก็ถูกโอนไปอยู่ในการดูแลของกรมชลประทาน และในการประชุมคณะรัฐมนตรีสัญจรที่จังหวัดเชียงใหม่ วันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๓๒ สมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ได้มีการเสนอโครงการนี้เข้าสู่คณะรัฐมนตรีเพื่อก่อสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น ซึ่งจะทำให้น้ำท่วมตำบลสะเอียบ ๓ หมู่บ้าน (ปัจจุบันมี ๔ หมู่บ้าน) และอำเภอเขียงม่วน เกือบทั้งอำเภอ ทำให้ชาวบ้านในพื้นที่กว่า ๕,๐๐๐ คน ชุมนุมกันเพื่อคัดค้านโครงการ แต่เมื่อมีการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมอีกครั้งในปี ๒๕๓๔-๒๕๓๖ ตัวเลขผู้ได้รับผลกระทบก็ได้ถูกทำให้ลดลงเหลือเพียงตำบลสะเอียบ ๓ หมู่บ้าน ซึ่งเป็นตัวเลขที่คลาดเคลื่อน

จากความเป็นจริง และตัวเลขของผู้ได้รับผลกระทบในเขตอำเภอเชียงม่วน
ก็ไม่ได้มีการเปิดเผย

จากปัญหาการทำลายป่าไม้ซึ่งเริ่มต้นจากการสัมปทานป่าไม้ ผสมกับการ
การร่วมตัดไม้ของชาวบ้านเอง เมื่อมีโครงการเขื่อนเข้ามาจึงทำให้ชาวบ้าน
ถูกประณามว่าถึงไม่สร้างเขื่อนป่าก็หมด ชาวบ้านจึงได้หันมาตั้งเป็นกลุ่ม
อนุรักษ์ป่าขึ้น โดยใช้เวลา ๒ ปีจึงประกาศตั้งกลุ่มได้สำเร็จ

ในการตั้งกลุ่มราษฎรรักษป่า ชาวบ้านได้คืนอุปกรณ์ตัดไม้ และขายช้าง
ที่เคยใช้ลากซุง เพื่อแสดงเจตนาภรณ์ในการเปลี่ยนจากคนตัดไม้มาเป็น
กลุ่มอนุรักษ์ที่ดูแลผืนป่าอันนับแสนไร่ที่ยังอุดมสมบูรณ์ ร่วมกับเจ้าหน้าที่
อุทยานแห่งชาติ

นอกจากนี้ชาวบ้านยังจัดประเพณีบวชป่าและพิธีสืบชะตาแม่น้ำทุกปี
เพื่อที่จะรณรงค์กับสาธารณชนว่า คนสะเดียบไม้ตัดไม้และพร้อมที่จะดูแลป่า
เพื่อรักษาแม่น้ำตลอดไป พร้อมทั้งเสนอแนวทางในการจัดการน้ำอย่างเป็น
รูปธรรมในกลุ่มน้ำยม เช่น สร้างเขื่อนขนาดเล็กแทนการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่
ในกลุ่มน้ำยมและลุ่มน้ำสาขาให้มีการดูแลต้นน้ำควบคู่ไปกับการดูแลแม่น้ำยมด้วย
พร้อมกับการขุดลอกแม่น้ำและคูคลอง

ปี ๒๕๓๗ มีการชุมนุมของกลุ่มคนที่ต้องการให้สร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น
ที่สนามกัฟ้าจังหวัดแพร่ ประมาณ ๒๕,๐๐๐ คน เพื่อเรียกร้องให้สร้างเขื่อน
ด้วยความเชื่อว่าเขื่อนสามารถป้องกันน้ำท่วมได้ แต่หลังจากนั้นไม่นานก็ได้เกิด
น้ำท่วมจังหวัดแพร่ และอีกหลายพื้นที่ของกลุ่มน้ำยม ไม่ว่าจะเป็นที่อำเภอวังจั่น
หรือจังหวัดสุโขทัย ในขณะที่น้ำในลำน้ำยมเหนือจุดที่จะสร้างเขื่อนนั้นพบว่ามี
น้ำยังไม่ล้นตลิ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าต้นน้ำยมไม่ใช่สาเหตุของน้ำท่วม แต่เป็น
เพราะการจัดการน้ำในแต่ละจุดไม่ดีพอ และมีการสร้างถนนขวางทางน้ำ
ด้วยเหตุนี้ทำให้ประชาชนในหลายพื้นที่เห็นข้อเท็จจริงมากขึ้น กระแสการ
เรียกร้องให้สร้างเขื่อนจึงได้ลดลง

ปลายปี ๒๕๓๘ มีการนำเรื่องเขื่อนแก่งเสือเต้นเข้าสู่คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ โดยรวบรวมประเด็นเรื่องผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่คณะผู้ชำนาญการตั้งข้อสังเกตจาก ๓๖ ข้อเหลือ ๔ ข้อ ประกอบด้วย ๑. ต้องศึกษาเพิ่มเติมเรื่องแผ่นดินไหว ๒. เรื่องระบบนิเวศป่าไม้และสัตว์ป่า ๓. พื้นที่อพยพของผู้ได้รับผลกระทบ และ ๔. เรื่องของสาธารณสุขของผู้ได้รับผลกระทบ ที่สำคัญก็คือ ประเด็นผลกระทบทางสังคม ซึ่งพบว่าตั้งแต่มีการคิดที่จะสร้างเขื่อนจนถึงปัจจุบัน ยังไม่สามารถสำรวจอย่างจริงจังได้ว่าผู้ได้รับผลกระทบมีความเป็นอยู่ในชุมชนอย่างไร มีทั้งหมดกี่ครอบครัว ถือครองที่ดินกันอย่างไร เนื่องจากชาวบ้านไม่ยินยอมที่จะให้ข้อมูลในส่วนนี้ ซึ่งทำให้ทั้ง ๔ ประเด็นดังกล่าว ยังไม่มีข้อสรุปจนถึงปัจจุบัน

ปี ๒๕๔๘ มีการประชุมคณะผู้ชำนาญการตามมติคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ มีมติให้คณะผู้ชำนาญการเป็นผู้พิจารณารายงานผลกระทบต่อเขื่อนแก่งเสือเต้น แต่เมื่อมีการประชุมในเดือนกันยายนปีเดียวกันพบว่ากรมชลประทานไม่มีรายงานฉบับใหม่ให้พิจารณา กรมชลประทานโยนเรื่องให้กรมทรัพยากรน้ำเป็นผู้ทำรายงานผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแทน โดยกรมชลประทานจะเป็นผู้ที่รับผิดชอบการก่อสร้างเพียงอย่างเดียว คณะผู้ชำนาญการจึงเสนอให้ทั้ง ๒ กรมไปทำการตกลงกันก่อน และเมื่อทำรายงานเสร็จแล้วให้ส่งมาเพื่อพิจารณาเป็นบทส่งท้ายของรายงานผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเขื่อนแก่งเสือเต้นในสถานการณ์ปัจจุบัน

ปี ๒๕๔๘ ถูกขนานนามว่าเป็นปีวิกฤติภัยแล้ง มีการจัดทำแผนพัฒนาลุ่มน้ำ ๒๕ ลุ่มน้ำ ในส่วนลุ่มน้ำยมก็มีการเสนอเขื่อนแก่งเสือเต้นขึ้นมาอีกครั้ง รัฐมนตรีที่รับผิดชอบก็ออกมาย้ำหลายครั้งว่า อาจจะตัดสินใจเรื่องแก่งเสือเต้นภายในปลายปี และที่สำคัญรัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ก็ออกมาย้ำว่าเขื่อนแก่งเสือเต้นก็ยังต้องพิจารณาอยู่เนื่องจากมีความจำเป็น และระบุว่าอาจจะต้องตัดสินใจสร้างเขื่อนแห่งนี้หากไม่มีทางเลือก

--ความเป็นจริงของเขื่อน--

สิ่งที่ผู้ศึกษาให้สร้างเขื่อนไม่เคยคำนึงถึง คือผลกระทบต่อชุมชนในมิติ สังคมวัฒนธรรม การสร้างเขื่อนที่ผ่านมาทำให้ชุมชนแตกสลาย ต่างคนต่างอยู่ และวัฒนธรรม ประเพณี และสายสัมพันธ์ของคนในชุมชนถูกทำลายโดยไม่มีสิ่งทดแทนได้ สิ่งเหล่านี้ได้ถูกละเลย ไม่ถูกพูดถึง และทำให้กลายเป็น เรื่องที่เคยชินไป

นอกจากนี้ นักสร้างเขื่อนยังไม่สนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน กับทรัพยากร เพียงแต่ศึกษาว่าในป่ามีไม้กี่ชนิด มีสัตว์กี่ชนิด มีปลากี่ชนิด ไม่สนใจที่จะศึกษาประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากทรัพยากรเหล่านี้ และผลกระทบ ที่จะเกิดขึ้นเมื่อฐานทรัพยากรถูกทำลาย

ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นชัดที่สุดก็คือ ผลกระทบจากการสร้างเขื่อน ต่อของชุมชนหาลาที่ปากมูน เป็นการสร้างเขื่อนที่ไม่เคยคำนึงถึงอาชีพหาลา ของชาวบ้านที่หาอยู่หากินกับแม่น้ำมูน เขื่อนได้ทำลายความสัมพันธ์เหล่านี้ ลงไปอย่างเบ็ดเสร็จ รวมทั้งพันธุ์ปลาลำจำนวนมากโดยการปิดกั้นเส้นทางอพยพ ขึ้นลงของปลาจากแม่น้ำโขงสู่แม่น้ำมูน แล้วยังอ้างเหตุผลที่ฟังไม่ขึ้นว่าปลาลา หายไปเพราะชาวบ้านจับปลามากเกินไป หรือใช้เครื่องมือผิดขนาด แต่ข้อเท็จจริง ก็คือ ก่อนการสร้างเขื่อนไม่ได้มีการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของชุมชนกับการ ใช้ประโยชน์ของทรัพยากร

ด้านการใช้ประโยชน์ของป่า ป่าไม้ก็ถูกมองเป็นเพียงไม้ที่แปรรูป ได้เท่านั้น ไม่เคยเห็นคุณค่าของ หน่อไม้ เห็ด ผักหวาน ที่เป็นส่วนประกอบ ของป่า เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถตีราคาเป็นกอบเป็นกำ ไม่สามารถวัดค่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้ แต่สิ่งเหล่านี้มีค่ามหาศาลสำหรับชุมชน หากย้อนไปดูงานวิจัยของท่านผู้หญิง ดร.สุธาวัลย์ เสถียรไทย ที่ศึกษาพื้นที่ ที่จะได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นพบว่า การใช้ประโยชน์

จากป่าของชุมชนโดยรอบมีมูลค่านับร้อยล้านบาทต่อปี

ในด้านการจัดการน้ำ เชื้อนแก่งเสือเต้นก็ถูกหยิบยกมากล่าวอ้างว่าสร้างเพื่อป้องกันน้ำท่วม และแก้ไขปัญหากภัยแล้ง ที่ผ่านมามีนักสร้างเขื่อนกล่าวอ้างว่าปีหนึ่งๆ มีความเสียหายจากภัยธรรมชาติ ๒ ประเภทนี้เป็นมูลค่านับพันล้านบาท บางปีเป็นหมื่นล้านบาท ตัวเลขเหล่านี้ถูกนำมากล่าวอ้างได้ตลอดเวลาที่ไม่มีแหล่งที่มาของข้อมูล

ดังนั้นทุกปีเมื่ออย่างเข้าฤดูแล้ง เราก็จะเห็นภาพปรากฏตามข่าวว่าน้ำยมแห้งจนเดินข้ามแม่น้ำได้จึงควรสร้างเขื่อนเพื่อให้น้ำ แต่เมื่อน้ำท่วมก็จะอ้างว่าเพราะไม่มีเขื่อนเช่นกันที่ทำให้ น้ำท่วม แต่สิ่งทีพบตลอดมาคือ ในลุ่มน้ำน้ำที่มีการสร้างเขื่อนแล้วก็ยังเกิดน้ำท่วม เพราะความจริงคือเขื่อนนั่นเองเป็นสาเหตุของการทำให้น้ำท่วมหนักขึ้น หากลุ่มน้ำใดมีเขื่อนแล้วจะถูกมองข้ามเรื่องนี้ไป เช่น กรณีในลุ่มน้ำปิง ในปี ๒๕๔๘ เขื่อนแม่งัด จังหวัดเชียงใหม่ได้ปล่อยน้ำลงสู่แม่น้ำปิง ทำให้น้ำปิงไหลท่วมตัวเมืองเชียงใหม่มาแล้ว ๔ ครั้ง แต่ไม่เคยมีใครโทษเขื่อน กลับไปโทษฝ่ายของชาวบ้านที่อยู่ท้ายน้ำแทน

กรณีของน้ำท่วมเขตเทศบาลเมืองพิจิตรในลุ่มน้ำ่าน หากถามคนพิจิตรว่าควรจะแก้ไขอย่างไร ก็จะได้รับคำตอบว่าก็ต้องสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วม ในความเป็นจริงแล้วแก่งเสือเต้น และเมืองพิจิตรตั้งอยู่บนคนละลุ่มน้ำ แต่ชาวพิจิตรกลับเข้าใจว่าการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้นจะแก้ปัญหาน้ำท่วมได้

สิ่งนี้เกิดจากประชาชนส่วนใหญ่ได้รับฟังข่าวและโฆษณาชวนเชื่อที่ผลิตซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่า เขื่อนสามารถป้องกันน้ำท่วม เพราะผู้หลักผู้ใหญ่เขาอธิบายกันอย่างนั้น อธิปไตยกรมชลประทานทุกคนทุกรุ่นก็ออกมาเชียร์เขื่อนรวมไปถึงรัฐมนตรีที่ต้องทงเขาไว้ว่าเขื่อนนี้แหละแก้ไขทุกอย่าง แต่ที่น่าสังเกตคือ ไม่มีใครตั้งข้อสงสัยว่าในหลายลุ่มน้ำที่มีเขื่อนแล้วทำไมน้ำยังท่วมอยู่ เช่น เขื่อนลำปาวก็ปล่อยน้ำท่วมจังหวัดร้อยเอ็ดทุกปี เขื่อนในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

และเพชรบุรี ก็ปล่อยน้ำท่วมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์และเพชรบุรีอย่างหนักมาแล้ว

--ปรากฏการณ์ธรรมชาติ--

น้ำแล้งหรือน้ำท่วม เป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติที่เรียกว่าฤดูกาล ฤดูฝนก็เป็นช่วงที่น้ำจะต้องท่วมเพราะฝนตกมากพื้นที่ลุ่มน้ำนั้นก็ต้องขัง แต่มนุษย์เราเอาตัวเองเป็นที่ตั้ง แทนที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเองหาที่อยู่ให้ปลอดภัย หรือสร้างบ้านให้สูงขึ้นน้ำจะได้ไม่ท่วมเหมือนในอดีต กลับพยายามเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ เช่น สร้างเขื่อนปิดแม่น้ำ เปลี่ยนทางน้ำ สร้างกำแพงปิดแม่น้ำ เป็นต้น แทนที่จะเข้าใจธรรมชาติให้มากขึ้นปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติกลับเปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้เข้ากับตัวเรา ผลสุดท้ายก็ทำลายธรรมชาติเพื่อตัวเองอยู่รอดธรรมชาติจะลงโทษเราในที่สุด เช่น น้ำท่วม เขื่อนพัง บ้านหาย ดินถล่ม เป็นต้น

ฤดูแล้งก็ถูกอ้างว่าเป็นภัยแล้ง มนุษย์ต้องการให้มีน้ำเหมือนกันตลอดทั้งปีไม่ได้ แต่ปัจจุบันเราตามใจตัวเองว่าต้องการอะไรมากไปหรือไม่แล้งไม่ได้จะต้องหาน้ำให้ได้ในขณะที่เรามีน้ำอยู่จำกัด น้ำเป็นทรัพยากรประเภทหนึ่ง ดังที่มหาตมะ คานธี กล่าวไว้ว่า “ถ้าทุกคนต้องการเหมือนกันหมด สุดท้ายก็เกิดการแย่งชิง ธรรมชาตินั้นมิให้ทุกคน แต่ทุกคนจะครอบครองหรือมีเหมือนกันหมดธรรมชาติมิให้ไม่ได้”

ที่สำคัญ การทำแผนพัฒนาลุ่มน้ำต้องหาน้ำให้มากที่สุด แต่กลับไม่ยอมรับว่าน้ำมีปริมาณจำกัด

ประเทศไทย มีพื้นที่ทั้งหมด ๓๒๐ ล้านไร่ มีพื้นที่การเกษตรอยู่ ๑๓๑ ล้านไร่ แต่กรมชลประทานตั้งมา ๑๐๐ กว่าปีมีความสามารถหาน้ำให้พื้นที่

ชลประทานจนถึงปัจจุบันเพียง ๒๒-๔๐ ล้านไร่เท่านั้น ไม่สามารถส่งน้ำ
ได้เต็มพื้นที่ ๑๓๑ ล้านไร่เด็ดขาด เพราะบางพื้นที่เป็นที่สูงไม่สามารถส่งน้ำ
ตามระบบชลประทานได้ และพื้นที่การเกษตรก็มีมากกว่าสองเท่าของพื้นที่
ชลประทานซึ่งพื้นที่เหล่านั้นต้องอาศัยน้ำฝนตามธรรมชาติเพื่อทำการเกษตร

จึงเป็นสิ่งที่ต้องยอมรับว่าการพัฒนาอย่างมีขีดจำกัดอยู่จริงทรัพยากร
มีอยู่เท่านี้ เราต้องหันกลับมายอมรับฤดูกาลอย่างเข้าใจ อยู่อย่างเข้าใจ
ธรรมชาติ และมีความสุขในทรัพยากรที่เรามีอยู่

